

IN MEMORIAM CSIBY MIHÁLY

Megrendüléssel hallottuk a hírt, hogy Csiby Mihály (1922. április 9. – 2016. január 6.) festő- és grafikusképzőművész, a „kisgrafika nagymestere”, mindannyiunk szeretett Miska bácsija 94 éves korában elhunyt.

Csiby Mihály különleges személyisége és munkássága több forrásból táplálkozott, ezek a hit, a humánus, az általános emberi értékek mélyeséges tisztelése. Vezérelvét leginkább a *Homo sacra res homini* (Az ember a legszentebb dolog az ember számára) és a *Iustum amore!* (Igazságot szeretettel!) szentenciák fejezik ki a leghitelesebben.

Alkotói sokrétűségét mutatja, hogy tevékenységi köre a festmények, táblakép-festmények, freskók, templomdíszek, üvegfestmények, üveglak-tervezés, az illusztrációk, kisgrafikák, ex librisek, alkalmi grafikák (karácsonyi, újévi, húsvéti, születésnap, eljegyzési, házassági értesítők stb.) készítése mellett még plakátokra is kiterjedt. Művészi munkásságát a múlt, kulturális értékeink őrzésének, megőrzésének fontossága jellemezte, mely belülről átértékelte felszólítás, feladat volt a számára. Kivételes gondolati tömörségű, hatalmas kultúrtörténeti tudásról számottevő, letisztult formanyelvű alkotásai az egyéni emlékezeten túlmutatva a kollektív emlékezet részét képezik.

Csiby Mihály, a művész – a szovjetunióbeli elhurcoltatás, a „malenkij robot” éveit (1945–1949) hittel túlélő ember – művein keresztül neveli, formálja közönségét: mélyeséges életigenlésre, humanizmusra, a Teremtő és a teremtett világ

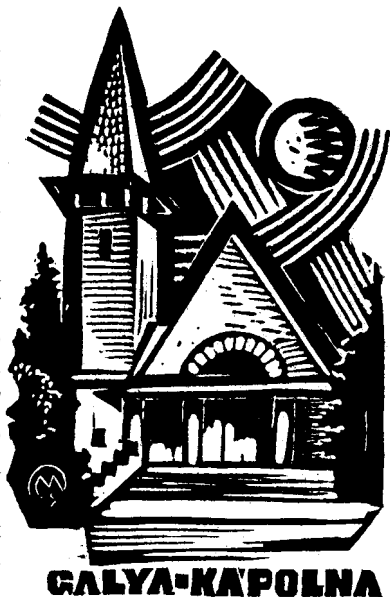
megismerésére, szépségeinek felfedezésére. Erről tanúskodik a *Szurárgta 1459 nap* (1995) c. prózai műve is. Magáéának érezte és hirdette a Teilhard de Chardintól származó, a Keresztény Művészek Nemzetközi 1969-es Kongresszusa (SIAC) mottójául is választott gondolatot: „A cél egy emberhez méltó föld – egy megformált környezet –, ami lehetővé teszi az embernek, hogy képességeit a legnagyobb mértékben kibontakoztathassa, teljes énje sze-

mélyiségé váljék.” E vezérgondolat jegyében teljesedett ki művészeti munkássága.

Tudományos illusztrátori pályáját a hadifogság után az Erdőgazdasági Üzemi Központban, ill. az Erdészeti Tudományos Intézet Vadgazdaság-tudományi Osztályán kezdte, majd 1950 közepétől a Halélettani Kutatóintézetbe került. Foglalkozott az erdő állat- és növényvilágával, a vízi élet titkaival, és már ekkor érdeklődéssel fordult a mikrovilág, a rovarok élete felé. A Magyar Természettudományi Múzeum Állattárába a „Magyarország állatvilága” sorozat illusztrátori megbízatását elnyerve került, majd 1954-től negyven éven át a múzeum külső munkatársaként dolgozott. A TTM Állattára anyagának bemutatását, számos könyv, kiadvány tudományos precizitásával illusztrálásával végezte (pl. *Kabócák, bodobácsok*, 1983, *Egzotikus rovarok*, 1989, *Szitakötők, kérészek, hangyalesők*, 1984, *Sáskák, szöcskék, tücskök*, 1990), fekete-fehér tusrajzokat, akvarelleket alkotott.

Pókokról, bogarokról, lepkékről, legyekről, poloskákról stb. készített tudományos igényű, aprólékos rovarillusztrációkat, egész alakos, ill. részletkompozíciókat. Műveivel egyaránt szolgálta a tudományt és az ismeretterjesztést.

Csiby Mihály témavilágának egy másik fontos vonulata az elvont, transzcendentális mondanivaló kifejezése, vallásos tartalmak formába öntése. Hitvilága szorosan kapcsolódott természettudományos látásmódjához, alkotásai sok esetben ún. transzmateriális képek. A művész vallásos érzékenysége, a Teremtő és a teremtett világ dicsérete szólal meg ezeken keresztül. Ahogy írásaiban maga is megfogalmazta: az egyházművészet alkalmazott művészet, legfőbb kötöttsége az alárendeltség az egyházi dogmáknak és liturgiának, célja az eszme láthatóvá lényegítése. Számos templomban láthatók murális (fali) egyházművészeti alkotásai, díszítőfestményei, freskói, falképei, színes ablakai, stációk és általa tervezett ornamentika (Dány, Erdőtartarcsa, Izsák, Kálló, Mátrászentimre, Nagyoroszi, Ócsa, Romhány, Rimóc, Újszilvás). A Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom főoltárán általa kerültek felújításra Molnár C. Pál festményei. Vallásos

Csiby Mihály linómetszete, X3,
op. 259 (1988) 78×50

Csiby Mihály linómetszete, X3,
op. 160 (1981). 74×41

Csiby Mihály linómetszete, X3,
op. 277 (1990), 75×50

Csiby Mihály linómetszete, X3,
op. 229 (1985), 82×53

tárgyú, Jézus születését, szenvedéstörténetét, az eukarisztiát, a szentségeket, a Szentlelket, a magyarországi szenteket (István, László, Erzsébet stb.) bemutató illusztrációi rendszeresen helyet kaptak az *Új Ember* c. katolikus hetilapban és a *Párbeszéd Istennel: Imakönyv katolikus híveknek* c. könyvben.

Munkásságában tekintélyes részt tett ki a kisgrafikák, ex librisek, alkalmi grafikák készítése. A könyvjegy műfajához való vonzódását a következőkkel indokolta: az ex libris „*az ember legbensőbb énjének tömör kifejezője; ismeretterjesztést és közművelődést szolgáló forrás; kis mérete miatt a művészség, a lelkiismeret, a szakmai tudás művészete; a művészi szép terülj-terülj asztalkája; házi képtár, valóságos múzeum.*” Példaként említhetjük történelmi, irodalmi, egyházi témákat feldolgozó ex libriseit és alkalmi grafikáit, a híres természet-tudósokról megemlékező in memoriam lapjait, a karácsonyi, újévi ünnepkört felidéző PF lapokat.

Csiby Mihályt széles alkotói tevékenysége, gazdag művészeti pályája során számos egyesület, társaság fogadta soraiba, 1961 óta tagja lett a Képzőművészeti Alapnak. 1979–1980 folyamán vállalta a Kisgrafika Barátok Köre titkári teendőit. Alapítója volt az Altamira Egyesületnek, a Molnár C. Pál Társaságnak és a sint-niklaasi Nemzetközi Ex libris Centrumnak (Belgium). A hazai múzeumok közül kiemelem a Magyar Természettudományi Múzeumot, az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomatványtárát, a Ráday Múzeumot, a Szabó Ervin Könyvtárat, mint amelyek fontos egységet őriznek életművéből.

Sokoldalú munkásságáért többször díjjal tüntették ki: nívódíjjal, az IBBY különdíjjal, „Pro Studio et Fidei” (A tudásért és hitelességért) éremmel. Elnyerte a nem hivatásos rovarászok legmagasabb kitüntetését is, a Magyar Rovartani Társaság Frivaldszky-emlékérmének ezüst fokozatát. 2007-ben a Molnár C. Pál Társaság Életműdíját vehette át.

Sokoldalú munkásságát néhány sorban összefoglalni lehetetlen vállalkozás lenne. Hadd idézzem fel végezetül, az emléke előtt való tisztelgésül egy ex librisét Tóth Sándor nevére, mely Goethe: Vándor éji dala c. költeménye nyomán született:

Csiby Mihály linómetszete, X3,
op. 97 (1978), 90×63

„Immár minden bércet

Csend ül,

Halk lomb, alig érzed

Lendül:

Sohajt az éj.

Már búvik a berki madárka,

Te is nemsokára

Nyugszol, ne félj...”

Miska bácsi! Nyugodj békében!

Vasné Tóth Kornélia

EX LIBRIS CONTRA EX WEBIS

Az *ex libris*, magyarul *könyvjegy* eredeti funkciójában a könyv tulajdonosát megjelölő, gyakran művészi kivitelű kis-méretű grafika, melyet rendszerint a könyv táblájának belső oldalára ragasztanak. Elődjeinek tekinthetők a könyvek tulajdonosát bármilyen formában megjelölő eljárások (kézíratos kódexekbe festett címerek; a könyv táblájába nyomott szövegek, címerek; kézzel beírt jelölések), de mai értelemben vett *ex libris*ről csak a könyvnyomtatás feltalálása utáni időkben beszélhetünk. A *könyvjegy* eredetileg tehát a könyvhöz kötődött, a könyvet díszítette, a *könyvművészettel* együtt virágzott és újult meg. Az *ex libris* jelentése is erre utal: *könyvei közül való, könyveiből*. Ezzel rokon latin kifejezések: *ex libris bibliothecae, ex bibliotheca, ex mea bibliotheca, ex libris mei, ad libros, ex museo, patronus libri, liber meus, me possidet stb.*

A *könyvgyűjtő címer* kifejezés Ballagi Aladár (1853–1928) nyelvésztől származik, a századfordulóról. Mások használták a *könyvjelző, könyvtár-jegy, könyvgyűjtő-jelvény* kifejezéseket is. Az elnevezések tekintetében a Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesületének kérésére a Magyar Tudományos Akadémia 1937-ben így foglalt állást: „A *könyvcímer* és a *könyvjegy* elnevezések közül a *könyvcímer* tartjuk jobbnak, mert az *ex libris* fogalmi jegyeiből több van benne, mint a másikban. Révai Nagy Lexikona szerint is ez a leghelyesebb neve az *ex libris*nek. A *könyvcímer*nek nemcsak az a rendeltetése, hogy a tulajdonost jelezze, hanem az is, hogy a könyvet díszítse. A régebbi *ex librisek* a tulajdonos címeit is feltüntették valamilyen jelmonddal. Ezekre az elemekre jobban rámutat a *könyvcímer* elnevezés, mint a *könyvjegy*, bár a magyarító szótárak csak az utóbbit ismerik.” Ez az elnevezés megfelelt a XVI–XIX. századból való kb. 1000, jórészt heraldikus magyar *ex libris* megjelölésére. A szoros értelemben vett, *könyvjegy*ként funkcionáló *ex librisek* értelmezésében, funkciójában azonban a XIX–XX. század fordulójától jelentős módosulás következett be: felszabadulva a *könyvhöz kötöttségtől*, „kvázi *ex libris*szerű” lettek. E „luxus *ex librisek*” már többnyire csak a gyűjtők számára és a tulajdonos grafikai gyűjteményének gyarapítása céljából készültek, ritkán kerültek *könyvbe*. Ezzel párhuzamosan az *ex librisek* ikonográfiájában is változás állt be, a *címeres* (heraldikus) fokozatosan háttérbe szorult, helyet adva a *témás* (szimbólumos) és *egyszerű szöveges* (tipografikus) *ex librisek*nek. A *témás ex librisek* főbb csoportjai: az ember-, állat-, növény-, táj-, könyv-, épületábrázolások, portrék, életképek. A *könyvcímer* elnevezés mindezzel végképp idejétmúlttá vált.

Napjainkban a leggyakrabban az *ex libris* latin kifejezés használatos, ill. ennek fordításaként vagy körülírásaként a *könyvjegy*e, *könyve*, más országokban a *Buchzeichen, Bucheignerzeichen, Dies Buch gehört, Bücheren von, Aus der*